

LÂMÎÎ'NİN
MUKADDİMELERİNDEKİ
KUDRETLİ HÜKÜMDAR KANUNÎ
SULTAN SÜLEYMAN
THE MIGHTY KING SULEIMAN THE
MAGNIFICENT IN THE
INTRODUCTIONS OF LÂMÎÎ

Dr. Öğr. Üyesi Songül KARACA

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: songul.karaca@erdogan.edu.tr

Orcid: 0000-0002-9117-0675

Öz

Bir eserin giriş kısmını ifade eden mukaddime terimi, klasik kültürdeki kitap yazma geleneği içerisinde özel bir konuma sahiptir. Bunun sebebi; müelliflerin, mukaddimelerinde çok daha rahat ve kendilerinden açıkça bahsedebiliyor olmalarıdır. Mukaddimeler bir müellifi tanımak, anlayabilmek ve etrafında olup bitenlere nasıl yaklaştığını görebilmek için oldukça elverişli metinlerdir. Yine bir müellifin mukaddimelerinde sıkça bahsettiği hususlar, hem müellifi hem de dönemini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bunun Klasik Türk edebiyatındaki yansıması Lâmiî Çelebi ve Kanunî Sultan Süleyman örneği üzerinden görülebilir.

30 civarında eser veren Lâmiî, son 12 yılını Kanunî Sultan Süleyman'ın tebaası olarak geçirmiştir. Bu süreçte yazdığı 11 eserinin mukaddimesinde Kanunî Sultan Süleyman'dan bahsetmiştir. Lâmiî'nin kendini açıkça ifade edebildiği mukaddimelerinde Kanunî Sultan Süleyman'dan nasıl bahsettiği, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Yine bu çalışmada Lâmiî, Kanunî'den bahsederken veya onu överken hangi kavramları öne çıkarmıştır, Lâmiî için Kanunî neyi ifade etmektedir gibi sorulara cevap aranacaktır. Ayrıca Kanunî'nin yaptığı fetihler ve Lâmiî'nin bu fetihlere yazdığı fetihnamelerden bahsedilecek ve konu bütünlüklü bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Lâmiî, Kanunî, fetih, medhiye, fetihname.

Abstract

The term mukaddime which means the introduction part of a work, have a special position within the tradition of book writing in classical culture. The reasons of this, authors are much more comfortable and are able to talk about themselves openly in their introductions. Introductions are texts that are very convenient for knowing and understanding an author and and seeing how he evaluated his time. Again, the things that an author frequently mentions in his introductions help to understand both the author and his period. The reflection of this in Classical Turkish literature can be seen through the example of Lâmiî Çelebi and Suleiman the Magnificent.

Lâmiî, who wrote approximately 30 works, spent the last 12 years as a man of Suleiman the Magnificent. He mentioned Suleiman the Magnificent in the introduction of the 11 works he wrote during this period. The subject of this study is to show how Lâmiî talked about Suleiman the Magnificent in Lâmiî's introductions where Lâmiî could express himself clearly. What concepts did Lâmiî highlight when mentioning about or praising Suleiman the Magnificent? What does Suleiman the Magnificent mean to Lamiî? Answers to such questions will also be sought in the study. In addition, the conquests made by Suleiman the Magnificent and the fetihnamehes that Lâmiî wrote about these conquests will be mentioned. Thus, the issue will be discussed as a whole.

Keywords: Lamii, Suleiman the Magnificent, conquest, praise, fetihname.

GİRİŞ

Sözlük anlamı “öne geçen” demek olan *mukaddime* kelimesi *kudûm* masdarının ism-i fâilidir (Durmuş, 2020: 115). Bir terim olarak klasik İslam eserlerine yazılan giriş ifade eder. Mukaddimeler eserin adı, yazılış sebebi, konusu, amacı, başlıca bölümleri, muhtevası, kime yazıldığı gibi pek çok hususu içerebilir (Durmuş, 2020: 115). Geleneksel olarak üç bölümden meydana gelirler. İlki hamdele ve salvele kısımlarının yer aldığı hutbetü'l-kitâbdır. Burada eserin konusunu ya da amacını işaret eden başka sözler de söylenebilir. İkincisi eserin sebab-i telifinin arz edildiği, zamanın hükümdarının övüldüğü, eserin muhtevasıyla veya kaynaklarıyla ilişkili diğer unsurlardan da bahsedildiği asıl kısımdır. Üçüncü bölümde ise hamd, salat u selam ve dua yer alır (Durmuş, 2020: 116). Mukaddimeyi oluşturan bu üç bölüm içerisinde okuyucu için en önemli bölüm, asıl kısım diye bahsedilen ikinci bölümdür. Çünkü ikinci bölüm, müellifin kendini en iyi şekilde ortaya koyabildiği ve okuyucu ile müellifin eserin kurgusu ve konusu da dahil olmak üzere birbirine en çok yaklaştığı bölümdür. Özellikle sebab-i telifler ve zamanın hükümdarına övgü, bir eserin kendi zamanı için nasıl bir yerde olduğunu tespit etmeye yarar sağlayabildiği gibi eserde adı geçen hükümdarın ya da eserin sunulduğu kişinin müellif/halk gözünden nasıl görüldüğüne dair bir fikir de sunabilmektedir.

Osmanlı kitap telif geleneğindeki mukaddimeler, klasik İslam eserleriyle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir (Uzun, 2020: 117). Klasik Türk edebiyatında mukaddime kelimesinin yanında takdîm, ifâde-i mahsûsa, meram, ifâde-i meram, medhal, önsöz, birkaç söz, giriş gibi kelimeler de kullanılmıştır (Üzgör, 1990: 3). Bunlardan başka Klasik Türk edebiyatında mukaddime kadar sık kullanılan bir diğer terim, dîbâcedir. İran kaynaklı olduğu düşünülen dîbâce kelimesinin sözlük anlamı hakkında muhtelif açıklamalar mevcuttur fakat terim olarak mukaddime ile aynı anlama gelmektedir (Üzgör, 1990: 3). Mukaddime ve dîbâce kelimelerinin kullanımı hususunda Üzgör tarafından şöyle bir görüş ileri sürülmüştür: “Mukaddime, diğerlerinden daha geniş, hatta bazen müstakil eser hacminde olabilmektedir. Bu arada dîbâce kelimesinin klasik edebiyatta umumiyetle manzum eserlerde ve daha özel bir anlamda kullanıldığı söylenebilir (Üzgör, 1994: 278).” Nitekim dîbâce denildiğinde akla divanların ön sözü gelmektedir. Bu da genel olarak mensur eserlerin giriş kısmı için mukaddime, manzum eserlerin giriş kısmı için de dîbâce veya mukaddime kelimelerinin kullanılması temayülünü doğurmuştur.

Mukaddimelerin özgün kısımlarından biri olan sebab-i telifler, eserin kaleme alınma sebebinin anlatıldığı bölümdür. Sebab-i telif, sebab-i tahrir, sebab-i nazm-ı kitâb gibi adlar alan bu bölüm, manzum veya mensur hemen her eserde yer alabilmektedir. Genellikle eserin sunulduğu kişiyi veya devlet büyüğünü övme (medhiyye) kısmından sonra gelir. “Bir kasidenin sunulduğu kişi ve talep edilen ya da eleştirilen hususun varlığı kendi içinde bir sebab-i telifi barındırmaktadır” diyen İçli'ye göre mukaddimedeki medhiyye kısmı da bir çeşit sebab-i telif sayılabilir (2022: 165). Öte yandan bir sebab-i telif bölümü içerisinde padişaha veya devlet büyüğüne övgü de olabilmektedir (Kavruk, 2003: 23). Şairlerin sebab-i telif bölümünde eserin yazılış sebebinin yanı sıra kendinden önceki büyük şairleri anmaları, onlara nazire yazmakla övünmeleri, eserlerinin taklit değil özgün olduğunu beyan etmeleri ve

hatalarının bağışlanmasını istemeleri gibi daha pek çok konuya değindiğini belirten Ünver “şair ve eser hakkında en önemli bilgilerin “sebeb-i te’lif” başlığı altında toplandığı söylenebilir (1986: 437)” diyerek bir bakıma sebeb-i teliflerin, müellifin kendi kaleminden en açık şekilde görülebilmesine olanak sağladığını ifade etmektedir. Bu bağlamda sebeb-i telifler üzerine yapılmış dikkat çekici bazı çalışmalar vardır.¹ Bu çalışma ise mukaddimelerin medhiye ve sebeb-i teliflerinden hareketle müellif ve hükümdar ilişkisini irdelemeyi amaçlamaktadır. Bunun için 35 eser verdiği bilinen ve üç padişah dönemini idrak etmiş olan Lâmiî Çelebi (ö. 1532) seçilmiştir. Hayatının hemen her döneminde çeşitli eserler veren Lâmiî'nin olgunluk dönemi diyebileceğimiz son 12 yılı, Kanunî Sultan Süleyman'ın (ö. 1566) tebaası olarak geçmiştir. Mukaddimesinde Kanunî'ye atfettiği veya medhiyye yazdığı 11 eser mevcuttur. Buna göre bu çalışmada Lâmiî gibi kendi çağında çok saygı görmüş, üretken ve hezarfen bir müellifin; Osmanlı Devleti'nin güçlü padişahlarından Kanunî'ye nasıl baktığı, onu nasıl övdüğü, hangi eserlerde ona nasıl yer verdiği gibi soruların cevapları aranacaktır. Böylece Kanunî gibi ihtişamlı bir padişahın tahta çıktığı ilk 12 yılda yaptıkları, bunların halk ve ordu üzerindeki etkisi ile Kanunî'nin sanatçılarla olan ilişkisi mukaddimeler ışığında ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Lâmiî'nin Mukaddimelerinde Kanunî Sultan Süleyman

Vefat ettiği 1532 yılında telif ettiği *Münşeât*'ında “Erişti nazm u nesrüm sî vü pençe” diyerek yazdığı eserlerin sayısının 35'e ulaştığını söyleyen Lâmiî'nin bütün eserleri bugün elimizde değildir. Eserlerinden 24 tanesine ulaşılabilmektedir. Bunlar önce manzum, sonra mensur ve alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir: *Dîvân, Ferhad u Şîrîn, Gûy u Çevgân, Lügat-ı Manzûme, Maktel-i İmâm Hüseyin, Mevlidü'r-Resûl, Salâmân u Absâl, Şehrengîz, Şem ü Pervâne, Vâmuk u Azrâ, Veys ü Râmîn, Hall-i Muammâ-yı Mîr Hüseyin, Hüsn ü Dil, Fütûhu'l-Mücâhidîn, İbret-nâme, Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen, Münâzara-i Bahâr u Şitâ, Münşeât, Nefsü'l-Emr, Resâil-i Arûz, Şerefü'l-İnsân, Şerh-i Dîbâce-i Gülistân, Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi*. Bunlar içerisinde Kanunî Sultan Süleyman'dan bahseden eserler 11 tanedir. Bunların 7'si manzum, 4'ü mensurdur. Manzum olanlar; *Şem ü Pervâne, Şehrengiz, Gûy u Çevgân, Salâmân u Absâl, Veys ü Râmîn, Vâmuk u Azrâ* ve *Dîvân*. Mensur olanlar ise *Fütûhu'l-Mücâhidîn, İbret-nâme, Münâzara-i Bahâr u Şitâ* ve *Şerefü'l-İnsân*'dır.

Lâmiî'nin mukaddimelerindeki medhiyeler adeta Kanunî'nin büyük bir kumandan oluşu ve yaptığı fetihler etrafında şekillenmektedir. Çünkü Kanunî'ye yazdığı medhiyeler daha ziyade fetih ve zafer odaklıdır. Ayrıca Kanunî'yi övdüğü hemen her yerde ordusuna ve askerine de övgüler düzmektedir. Özellikle Belgrad'ın, Rodos'un ve Macaristan'ın fethi, Lâmiî'nin mukaddimelerinde sıkça andığı ve haklarında birer fetihname örneği sunduğu fetihlerdir. Dolayısıyla Lâmiî'nin Kanunî Sultan Süleyman'ı nasıl değerlendirdiğini anlayabilmek için medhiyye unsurlarını ve fetihleri irdelemek gerekmektedir.

¹ bk. (Ayan, 2009; İçli, 2022; Kavruk, 2003; Önal, 2007; Tezcan, 2016).

1. Kudretli Hükümdara Medhiye

Mukaddimeler giriş metinleri olduğu için manzum eserlerin mukaddimleri daha çok kaside türünde, mensur eserlerin mukaddimleri de secili bir üslupla yazılmışlardır. Hacmi değişmekle birlikte Kanunî'ye övgüde bulunduğu eserlerde Lâmiî'nin değindiği en önemli husus, Kanunî'nin çok güçlü bir hükümdar olmasıdır. Kimi zaman eserin yazılış amacına göre bir bağlam oluşturmuş, kimi zaman da Klasik edebiyatın geleneksel tavrını icra etmiştir. Örneğin *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'de eserin yazılış tarihi Belgrad'ın fethine denk geldiği için manevi ilhamları ifade eden fetih kelimesiyle askerle yapılan fetihleri beraber değerlendirmiş ve sufilerin mücahede ile elde ettiği fetihleri, askerlerin Belgrad gibi yerleri fethetmesiyle bağdaştırmıştır (Karaca, 2019: 149). Böylece Kanunî'ye eserin içeriğinden hareketle "pâdişâh-ı İslâm, zıllullâhi Melikü'l-'Allâm (Karaca, 2019: 219)" deyişini gerekçelendirmiştir. *Vâmık u Azrâ*'daki "Sıfat-ı Tugrâ-i Sultânî" başlığı altında verdiği 20 beyitlik medhiye (Ayan, 1998: 132-134) ise kaside geleneğine uygun bir şekilde yazılmıştır. Yine *Şerefü'l-İnsân*'daki "Du'â-yı Pâdişâh-ı İslâm ve Senâ-yı Zıllu'llâhi'l-Melikü'l-'Allâm" başlığı altında verilen yaklaşık 4 sayfalık mensur metin (Eğri, 1997: 130-134), övgü içerikli klasik bir süslü nesir örneğidir.

Lâmiî'nin *Gûy u Çevgân*'ı ile *Salâmân u Absâl*'ı, Kanunî'yi övdüğü diğer eserlerden farklı bir mahiyet arz etmektedir. *Gûy u Çevgân*, 1515'ten önce yazılmış olmalıdır. Çünkü Lâmiî, *Ferhâdnâme*'sinde; Muhammed Şah Fenârî'nin (ö. 1532), bir ay kadar bir sürede *Gûy u Çevgân*'ı yazdığına göre *Ferhâdnâme*'yi de yazabileceğini söylediğini aktarmaktadır (Esir, 2017: 51). *Ferhâdnâme* 1515'te yazıldığına göre (Esir, 2017: 19) *Gûy u Çevgân* da 1515'ten önce yazılmış olmalıdır. Burada ilginç olan Kanunî'nin 1520 yılında tahta geçmesidir. Kanunî daha tahta geçmemişken devrin hükümdarı olarak kendisine ve vezirine (İbrahim Paşa'ya) övgüde bulunulması, anlaşılır değildir. *Gûy u Çevgân*'ı neşreden Nuran Tezcan, eserde Kanunî'ye ve sadrazama medhiyeler sunulmasının sebebinin, ihsan ve bağış gelmesi umuduyla daha sonradan eklenmiş olabileceğini ileri sürmektedir (Tezcan, 1994: 51). Bu da Kanunî'nin ve vezirinin ne kadar ihsan ve lütuf sahibi olduğunu gösteren bir başka durumdur.

Salâmân u Absâl ise Yavuz Sultan Selim'e (ö. 1520) sunulmuştur (Erdoğan, 2013: 363). Kanunî burada Yavuz'un medhinden sonra, âgâz-ı destân kısmına geçmeden önce; Yavuz'un gölgesindeki parlak bir şehzade olarak yer almaktadır. Eser Yavuz Sultan Selim'e sunulduğuna göre onun saltanatı devrinde yazılmış olmalıdır. Buna göre 1512-1520 yılları arasında yazılan bir eserde şehzade sıfatıyla büyük övgülere mazhar olan Kanunî'nin, 18-26 yaşlarındayken de halk tarafından beğenilen ve sevilen bir şehzade olduğu anlaşılmaktadır. "Gevher-i Dürc-i Siyâdet Ahter-i Burc-ı Sa'âdet Nûr-ı Hadekâ-i Cihânbanî vü Nevr-i Hadîka-i Kişver-sitânî Şehzâde-i Cevân-baht Hazretlerinüñ Medhidür" başlığı bile Kanunî'nin daha şehzadeyken nasıl değerli görüldüğünü belirtmektedir. Medhiyyede geçen şu beyitler de Kanunî'nin daha o zamanlardan itibaren şairleri desteklediğini, hikmet erbabı olduğunu ve onun hizmetinde olmanın, istenen bir şey olduğunu göstermektedir:

Mâyil-i efsâne-i hikmetdurur
Nazm u nesr ehline pür-himmetdurur

Hizmet it memûr-veş bağlan kemer
Cân u dilden mûr-veş bağlan kemer

El urup bu hoş sühan bünyâdına
Bağla ya'nî Şeh Süleymân adına (Uludağ, 2013: 370)

Daha şehzadeliğinde bu kadar beğendiği ve övdüğü birinin hükümdar oluşunun hemen akabinde Belgrad'ı fethetmesi (1521) Lâmiî'ye göre çok büyük bir başarıdır. *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'in adını verirken bile padişaha ve askerlere atıfta bulunması (Karaca, 2019: 221), bu bağlamda düşünülebilir.

Lâmiî, 11 eserinde Kanunî'yi övmesine rağmen tekrara düşmemiştir. Medhiyelerde sıkça işlenen ve Lâmiî'nin Kanunî'yi tanımlama noktasında en çok üzerinde durduğu konu ne kadar kudretli bir hükümdar olduğudur. Öyle ki padişahlara sunulan eserlerde cömertlik gibi hususların öne çıkarılması beklenirken cömertliğe dair beyitler teberrüken yazılmış gibidir. Lâmiî'nin medhiyelerinde Kanunî hakkında öne çıkan kavram, kudrettir. Lâmiî, Kanunî'nin bu özelliğinden bahsederken özellikle Hz. Süleyman benzetmesini kullanmıştır. Yine az da olsa Kanunî'nin veziri İbrahim Paşa'nın, Hz. Süleyman'ın veziri Asaf bin Berahya'ya benzetildiği beyitler mevcuttur. Sifat olarak sahipkıran yıldızının bahtına sahip bir hükümdar oluşu da bu bağlamda ele alınmıştır. Lâmiî'nin kaleminden dökülen bu benzetmeler, aslında Kanunî'nin halk nazarında hangi özelliklerle öne çıktığını da göstermektedir.

1.1.Süleymân-ı Zamân

İnsanlık tarihi boyunca hiç kimseye verilmemiş çok büyük bir hükümdarlığın sahibi olduğu bilinen Hz. Süleyman, bu özelliği ile bir benzetme unsuru olarak Klasik edebiyatta çokça kullanılmıştır. Onun etrafında oluşan şiirsel anlatım, Hz. Süleyman kıssasıyla ilgili olarak Hüdhüd, karınca, Belkıs gibi başka unsurlarla da desteklenmiştir. Hz. Süleyman, her zaman güç sembolü olarak ele alınmıştır (Pala, 2014: 412). O, Allah tarafından hükümdar bir peygamber olarak görevlendirildiği için padişahlara yapılan övgülerde Hz. Süleyman benzetmesi sıklıkla kullanılmıştır. Çünkü padişahların; Allah'ın, yeryüzündeki gölgesi olduğu düşünülür. Kanunî ve Hz. Süleyman'ın isimlerinin aynı oluşu, Lâmiî için bir hareket noktası olmuş olabilir.

Emrine zamâne bende fermân
Nâmu gibi dehredür **Süleymân** (Tezcan, 1994: 128)

N'ola çarh olsa bende-fermânı
Andadur **hâtem-i Süleymânî** (Armutlu, 2020: 132)

Gûy u Çevgân'dan alınan beyitte Kanunî'nin kendi çağının Süleyman'ı olduğu, bu nedenle herkesin onun fermanının kölesi olduğu anlatılmaktadır. Bilindiği üzere Hz. Süleyman cinlere, hayvanlara ve rüzgâra da hükmediyordu. Onun emrine kimse karşı gelemiyordu. Hz. Süleyman'ın hükmünün kendi zamanında bu kadar geniş ve etkili oluşu gibi, Kanunî Sultan Süleyman da kendi zamanındaki tüm insanlara fermanını kabul ettiren, güçlü bir hükümdardı. *Şem' ü Pervâne*'deki beyitte ise adeta *Gûy u Çevgân*'daki beyti tamamlar mahiyette şöyle demektedir: Kanunî, bu çağdaki herkese fermanını kabul ettirse, herkesi hükümdarlığı altına alsın ne olur? Zira onda

Hız. Süleyman'ın mührü vardır. Hız. Süleyman'ın mührü, pek çok medeniyet için anlam taşıyan özel bir nesnedir. Beyitte taşıdığını düşündüğümüz İslam inancındaki şu anlamına göre "Kıyametten önce yer altından elinde Süleyman'ın mührü ve Musa'nın asâsı olduğu halde bir dabbe çıkacak ve asâsıyla müslümanların yüzünü aydınlatacak, mührüyle kafirlerin yüzünü mühürleyecektir" (Pala, 2020: 524). Dolayısıyla Kanunî, sanki böyle bir mühre sahipmişçesine tesirli ve güçlü bir padişah olarak sunulmuştur. Mühür olarak ifade edilen nesne ise Kanunî'nin hükümdarlığının işareti olan mührü/tuğrası olmalıdır.

Hükmidür **müher-i Süleymânî** anuñ
İns ü cåndur bende-fermânı anuñ (Uludağ, 2013: 371)

Salâmân u Absâl' da bir şehzade olarak medhedilmesine rağmen isminden dolayı yine Hız. Süleyman'a benzetilmiş ve herkesin onun hükmünü, Hız. Süleyman'ın hükmü gibi görüp itaat ettiği belirtilmiştir. *Salâmân u Absâl'* da Kanunî'ye dair bu beyitten daha güçlü ya da buna yakın bir övgüde bulunduğunu söylemek zordur. Nitekim *Salâmân u Absâl'*, Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur. Padişahın övüldüğü bir yerde şehzadeye büyük övgülerde bulunmak da usule uygun değildir. Zaten Kanunî için yazılan medhiyyede bu beytin devamındaki beyitlerden birinde şöyle diyerek Kanunî'nin büyüklüğünün, aslında babasından kaynaklandığını belirtmiştir:

Adınuñ çün oldı 'unvânı Selîm
Haşre dek dutsun Hudâ anı selîm (Uludağ, 2013: 372)

Adının ünvanı madem ki Selim oldu; o zaman Allah, adını mahşere kadar selim tutsun. Bu şekilde günümüz Türkçesine aktarılabilir olan beyitteki *unvan* kelimesi burada Kanunî'nin kendisine intisap etmiş olduğu babası Yavuz Sultan Selim kastedilmiştir. Babasının adı ile Kanunî'nin bahtı arasında kurduğu ilişki, babasına olan soy bağıllığı ile ifade edilmiştir.

Lâmîî, Kanunî'yi Hız. Süleyman'a benzettiği beyitlerinden birinde Belkıs'tan bahsetmektedir:

Tahtı mülkiyle olsa tañ mı celîs
Şeh **Süleymân** u milkidür Belkîs (Armutlu, 2020: 132)

Beyitte geçen "Hız. Süleyman" ile "mülk", "Belkıs" ile "taht" kelimeleri arasında gayrı mürettep leff ü neşr yapılmıştır. Kanunî'nin tahtı, onun mülkünde bulursa buna şaşılır mı? Hükümdar, Süleyman'dır; Belkıs ise onun mülküdür. Kıssaya göre Belkıs, Hız. Süleyman'a doğru giderken tahtı kendi sarayındaydı. Yolda olduğu esnada Belkıs'ın tahtı Hız. Süleyman'ın sarayına getirildi. Belkıs, tahtını Hız. Süleyman'ın sarayında görünce onun bir peygamber olduğuna iman etti ve ona itaat etti (Pala, 2014: 412). Böylece Belkıs'ın mülkü de Hız. Süleyman'ın olmuş oldu. Bu beyitte Lâmiî; Kanunî'nin, tahtına ne kadar layık olduğunu anlatmaktadır.

Lâmîî'nin Kanunî için kullandığı Hız. Süleyman benzetmelerinden biri de karınca ile ilgili anlatıya gönderme şeklindedir. Lâmiî'nin kendisini bir karınca, Kanunî'yi de Hız. Süleyman'a benzettiği beyitler şöyledir:

Cisme farz-ı 'ayndur cân hıdmeti
Mûra vâcibdür **Süleymân** hıdmeti (Ayan, 1998: 135)

Süleymân-ı zamân devrinde ben mûr
Revâ mıdur olam pâmâl u makhûr (Öztürk, 2009: 273)

Hız. Süleyman ve karıncalar, Kuran-ı Kerim'de şöyle geçmektedir: "Bir zaman cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları Süleyman'ın emrinde toplanmış, birlikte sevk ve idare ediliyordu. Nihayet Karınca vadisine geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!" Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeyle gülümsedi ve "Ey rabbim!" dedi, "Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat! (Neml 17-19)" Hız. Süleyman bir peygamber olduğu için farkında olmadan bir karıncayı dahi ezmek istemeyecek, onların hukukunu da korumayı isteyecektir. Fakat koca bir ordu karıncaları göremeyecektir. Ayetteki karıncanın konuşması, Hız. Süleyman'ın onu duyacağını bildiği içindir. Böylece onları fark edecek ve onlara hiçbir zarar gelmeyecektir (Ateş, 2003: 11-12). Bu bilgiler ışığında beyitlere bakıldığında Lâmiî, Kanunî için Hız. Süleyman'ın karşısındaki bir karınca mesabesinde. Nasıl ki can, bedene hizmet etmeye mecburdur; karınca da Hız. Süleyman'a hizmet etmeye mecburdur. Dolayısıyla Lâmiî, Kanunî'nin karınca kadar da olsa hizmetkârı olduğunu beyan etmiştir. Yine *Veys ü Râmîn*'de geçen beyitte bu zamanın Süleyman'ı devrinde bir karınca iken ayaklar altına düşmem reva olmaz diyerek Hız. Süleyman ile karınca arasında geçen diyaloga işaret etmiş ve Kanunî'nin kendisine iltifat göstermesini istediğini/beklediğini belirtmiştir.

Kanunî'nin Hız. Süleyman'a benzetilmesi, mensur eserlerde de kendini göstermiştir. 1526 yılında telif edilen *İbretnâme* adlı eserinde şöyle demektedir:

"Niteki kal'a-i Belgrâd ve Engürüs bunça kılâ'-ı felek-irtifâ' ile ve hisâr-ı nâm-dâr-ı Rodos tevâbi'i olan bikâ'-ı behişt-ittisâ' ile feth oldukda anlaruñ için târîhler söyledük dil-pezîr, ve feth-nâmeler didük lâ-nazîr, ve her birini ol Süleymân-serîrûñ ve İskender-sîretüñ huddâm-ı kirâmına ve nevâb-ı uzâmına tuhfe virdük."(Lâmiî yz.: 5^b).

Burada Belgrad ve Macar kaleleriyle Rodos'a bağlı yerler fethedildiği için onlar hakkında tarihler düşürdüğünü ve fetihnameler yazdığını, bu yazdıklarını da Hız. Süleyman'ın tahtına (iktidarına) ve İskender'in başarılarla dolu hayatına sahip olan Kanunî'ye ve yüce vezirlerine hediye olarak sunduğunu belirtmektedir.

Lâmiî'nin Kanunî ile Hız. Süleyman arasında kurduğu benzerlik, sadrazam Pargalı İbrahim Paşa (ö. 1536) ile Hız. Süleyman'ın veziri Âsaf bin Berahya arasında da kurulmuştur. Kanunî'nin Bursa'yı ziyaret etmesi üzerine yazılan *Şehrengiz*'deki medhiyenin hem başlığında Kanunî ile birlikte İbrahim Paşa'ya atıfta bulunulmakta hem de 36 beyitlik medhiyenin 6-7 beyti net bir şekilde İbrahim Paşa'dan bahsetmektedir.² *Şehrengiz*'deki başlık şu şekildedir: "Sebeb-i tahrîr-i îñ defter u midhat-ı şehriyâr-ı heft-kişver ve tahiyat-ı Âsaf-ı Cem-himmet ü özr-i taksîr-i hizmet (İsen ve Burmaoğlu, 2011: 18)" Buradaki "şehriyâr-ı heft-kişver (yedi iklimin

² Lâmiî, bir şehrengiz yazdığını *Şerefü'l-İnsân*'da zikretmiştir. *Şerefü'l-İnsân*, 1527'de yazılmıştır. Pargalı İbrahim Paşa 1523'te sadrazam olduğuna göre *Şehrengiz*'in telif tarihi 1523-1527 yılları arasında olmalıdır.

hükümdarı)" Kanunî Sultan Süleyman, "Âsaf-ı Cem-himmet (Cem himmetli vezir)" ise Pargalı İbrahim Paşa'dır. Bu, medhiyyede geçen şu beyitlerde açıkça görülmektedir:

Husûsâ âsaf-ı cemşîd-râyi
Zamânun dâver-i fermân-revâyı

...

Kader dün gün murâdın eyler inşâ
Nizâmü'l-mülk İbrâhîm Paşa (İsen ve Burmaoğlu, 2011: 20)

Hükümdarın yanında ismen zikredilen bir vezirin durumu oldukça dikkat çekicidir. Hükümdardan sonra ve ayrı bir başlık altında değil de hükümdarla aynı başlık altında zikredilmesi, Pargalı İbrahim Paşa'nın ne kadar büyük bir nüfuzu olduğunu göstermektedir. Tarihsel süreçte saltanat için rahatsız edici bir hüviyete bürünen bu nüfuz (Emecen, 2000: 334), sadece edebiyat penceresinden bakıldığında bile İbrahim Paşa'nın sonunun nasıl olacağını ipuçlarını verir gibidir.

1.2.Sâhib-kırân-ı Zamân

Sâhib-kırân, Müşteri (Jüpiter) ile Zühre'nin (Venüs) aynı burç ve aynı anda olduğu sırada doğan kişilerin yıldızını ifade eden bir isimdir (Alan, 2019: 443). Bu yıldızla doğan kişiler uğurlu, kutlu, bahtiyardır ve bu kişilerin tâlihi yaverdir. Her zaman muzaffer, galip ve cihangir hükümdarları ifade etmek için de kullanılmaktadır (Alan, 2019: 443-444). Lâmiî, Kanunî'ye yazdığı medhiyelerde özellikle mensur eserlerde bu sıfatı kullanmıştır. Örneğin *Fütûhu'l-Müccâhidîn*'de Kanunî'yi şu şekilde övmüştür:

"... pâdişâh-ı İslâm, zıllu'llâhi'l-Melikü'l-'Allâm, vâsîta-i 'ıkd-i sâhib-kırânî, râbîta-i gîtî-sitânî..." (Karaca, 2019: 219).

"İslam'ın padişahı, Melik ve Allâm olan Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, sahipkırân yıldızını talihine süs yapan, cihan hükümdarlarını kendine bağlayan" şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir olan ifadede Lâmiî, Kanunî'yi sadece sahipkırân yıldızına sahip olduğunu söyleyerek övmez. Sahipkırân yıldızı, Kanunî'nin başka tüm özelliklerinin yanı sıra kendisinde bulundurduğu bir süstür diye yorumlar. Sahipkırân bir yıldız meselesidir, *ıkd* kelimesi de gerdanlık anlamındadır. Şu hâlde sahipkırân yıldızını oluşturan tüm yıldızlar bir gerdanlığı oluşturan mücevherler olarak düşünülmüştür. Kanunî de onları bir arada tutan *vâsîta*dır. Kanunî'nin, giyim kuşamına son derece dikkat ettiği bilinmektedir. Lâmiî bu ifadeyi salt sanatsal bir gaye ile kullanmış olabilir fakat Kanunî'nin üzerinde gördüğü veya üzerinde olduğunu duyduğu bir mücevherden mülhem kullanmış da olabilir. Her iki durumu da göz önünde bulundurmak gerekir. Bununla birlikte sanki sahipkırân yıldızının bahtına sahip olmakla süslenen Kanunî değilmiş de sahipkırân yıldızını bir mücevher hâline getiren, onu parlatan Kanunî imiş gibi bir tutum sergilenmektedir. Ayrıca "vâsîta-i 'ıkd-i sâhib-kırânî" ifadesinden sonra "râbîta-i gîtî-sitânî" diyerek aslında sahipkırân yıldızıyla doğan hükümdarların başka herkese galip geldiği hususu vurgulanmaktadır.

1530 yılında tertip ettiği *Dîvân*'ının mukaddimesinde Lâmiî, *Dîvân*'ın yanı sıra *Vâmık u Azrâ'yı* ve *Veys u Râmîn*'i Kanunî'nin isteği üzerine yazdığını belirtir. *Dîvân*'ın

mukaddimesini yazdığı sırada Kanunî 10 yıldır padişahdır ve Belgrad, Rodos ve Mohaç olmak üzere 3 fetih gerçekleşmiştir. *Dîvân*'dan alınan aşağıdaki metinde Kanunî'ye, maddi iktidarının yanı sıra manevi olarak da itaat edilmesi gerektiği sezdirilmektedir:

“Husûsan kitâb-ı müşgîn-nikâb-ı Vâmık u Azrâ-yı garrâ ve defter-i felek-mah zar-ı Vîs ü Râmin-i dil-ârâ Etî'u'llâhe ve eti'u'r-rasûle ve uli'l-emri minkum muktezâsınca şol sâhib-kırân-ı zamân ve hükümrân-ı ins ü cân kutbü'd-dünyâ ve'd-dîn rükni'l-islâm ve'l-müslimîn Kehfü'l-ümerâ ve'l-fukarâ melâzü'l-'ulemâ ve'l-fuzalâ sultanumuzun emr-i 'âlem-mutâ'ı ve hükmi-vâcibü'l-ittibâ'ı mûcibince zuhûra gelmişdür” (Üzgör, 1990: 224).

Sahipkiran ifadesi, burada sadece bir sıfat olarak kullanılmıştır. Metinde öne çıkan mana, daha ziyade Kanunî'nin manevi olarak da güçlü olmasıdır. Metinde geçen “...Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ululemre (idarecilere) de itaat edin... (Nisa 59)” ayeti ile Kanunî'ye itaat etmenin farz olduğu beyan edilmiş ve Lâmiî bu sebeple padişahdan gelen her türlü emri yerine getirdiğini ifade etmiştir.

Kanunî'nin sahipkiran yıldızıyla anılması, *Vâmık u Azrâ*'da mevcuttur. Fakat medhiyenin manzum kısmında değil başlığında yer almıştır. Bu sebeple sadece tanımlayıcı bir mahiyet arz eder:

“... halîfe-i Rahmân sâhib-kırân-ı devrân Hazret-i Sultân Süleymânun medhindedür.” (Ayan, 1998: 135).

Geniş ve süslü bir mukaddimesi olan *İbretnâme*'de yine Kanunî'nin ne kadar kudretli bir hükümdar olduğunun beyan edildiği yerde, sahipkiran yıldızının bahtıyla doğduğu şu şekilde ifade edilmiştir:

“İnâyet-i bî-gâyet-i Rabbânî ki tigrâ-yı menâşîr-i sa'âdet-i dü-cihânîdür, sâhib-kırân-ı zamân ve Süleymân-ı ins ü cân, refik ü mürrîd-i tarîk olup...” (Lâmiî yz.: 6^a).

“... Sonsuz bir ilahi yardım ile ki bu sayede iki cihan saadetinin fermanını o verir, zamanının sahipkiran yıldızı ve hem insanlara hem de insan dışındaki varlıklara da hükmeden (Hz.) Süleyman'ın ona yol gösterip...” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılacak kısımda sahipkiran yıldızının Kanunî'ye yol gösterdiği ifade edilmiştir. Eskiden geceleri yol bulmak için gökteki yıldızlardan istifade edilirdi. Metinde Kanunî'nin sahip olduğu belirtilen yıldızın, ona yol gösterdiği ifade edilerek aslında bahtının, Kanunî'ye yollar açtığı belirtilmektedir.

Kanunî'nin sahipkiran yıldızı ile tavsif edildiği bir diğer yer, *Şehrengîz*'deki bir beyittir:

Cihânun husrev-i sâhib-kırânı

Zamânun dâd-bahş u kahramânı (İsen ve Burmaoğlu, 2011: 19)

Kasidelerde sıkça görülen bu anlatım, klasik bir övgü beytidir. Burada kelimenin şair tarafından özel bir şekilde kullanımı değil, sadece bir övgü unsuru olarak şiirde

yer alması söz konusudur. Beyitte Kanunî; sahipkırın yıldızının hükümdarı, zamanın adalet bağışlayanı ve kahramanı olarak övülmüştür.³

2. Fetihnameler

Fetihnameler, edebiyatta bir kale, ada, şehir veya ülkenin ele geçiriliş coşkusu anlatan metinler olarak tanımlanmaktadır (Akkuş, 2007: 77). Lâmiî'nin Kanunî döneminde yazdığı 5 eserin mukaddimesinde hacmi az da olsa fetihname türünde metinler vardır. Belgrad'ın fethi, Rodos'un fethi ve Engürüs'ün (Macaristan) fethinden bahseden bu 5 eser şunlardır: *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, *Şem' ü Pervâne*, *İbretnâme*, *Veys ü Râmîn*, *Vâmık u Azrâ* ve *Dîvân*. Lâmiî'nin Kanunî döneminde yazdığı eserlerinin mukaddimesi incelendiğinde özellikle Kanunî'ye medhiye yazdığı kısımlarda ne kadar güçlü bir padişah olduğu vurgusunun hemen yanında yaptığı fetihlerden bahsetmesi dikkat çekmektedir. Lâmiî, Kanunî'yi adeta bir fetih padişahu olarak görmektedir. Hakkında fetihname yazdığı olayları anlatırken Kanunî'nin yanı sıra askerlere de büyük övgüler düzmemekte ve bazı savaş sahnelerini okuyucuya sanki film izletiyormuşçasına somut görsellerle aktarmaktadır. Bunda II. Bayezid döneminde katıldığı Moton Kalesi'nin fethi etkili olmuş olabilir. Nitekim *Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi*'ne Lâmiî tarafından ilave edilen kısımlardan biri olan *Moton Kalesi Fetihnâmesi*, Lâmiî'nin o savaşa katıldığını net bir şekilde göstermektedir.⁴ Lâmiî'nin daha sonra yazdığı fetihnameler de bu görsel şölenin payına düşeni almıştır.

Çalışmanın bu kısmına kadar Lâmiî'nin, mukaddimelerinde Kanunî'yi hangi vasıflarla öne çıkardığından bahsedilmiştir. Bundan sonra ise Lâmiî'nin Kanunî'ye yazdığı medhiyelerde hangi fetihlere yer verdiği, bunları nasıl aktardığı ve bunların Kanunî'yi övme noktasında nasıl bir işlev gördüğü sorularına fetihler üzerinden cevap aranacaktır. Böylece Kanunî Sultan Süleyman'ın Lâmiî'nin gözünden nasıl görüldüğü biraz daha belirginleşecektir.

2.1. Belgrad'ın Fethi

Kanunî Sultan Süleyman, tahta çıktığı 1520 yılında hemen fetih hazırlıklarına başlamış ve yönünü Macar topraklarındaki Belgrad'a çevirmiştir. Onun Belgrad'a yönelmesindeki en önemli etken, Batı'ya doğru yapılan fetihlere yeni bir hareket noktası oluşturmaktır. Ayrıca Belgrad daha önce Fatih Sultan Mehmed tarafından kuşatılmış fakat alınamamış olduğu için, Belgrad'ın fethedilmesi Osmanlı Devleti'nin Batı'daki vizyonu açısından da önem arz etmekteydi (Emecen, 2010: 63). Fatih Sultan Mehmed zamanından beri yaklaşık 70 yıllık bir hedef olan Belgrad'ın 1521 yılında fethedilmesi, Lâmiî'nin büyük sevinçle karşıladığı bir olay olmuştur. Öyle ki

³ Beyitte geçen hüsrev ve kahraman kelimeleri, İran kaynaklarında adı geçen hükümdar Hüsrev ve savaşçı Kahraman olarak düşünülebilir. Fakat Lâmiî'nin Kanunî'ye olan övgüleri düşünüldüğünde, hayatlarında yenilgi olan bu kişileri Kanunî'ye benzetmek istemiş olabileceği pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple beyitte geçen kelimeler, özel isim olarak düşünülmemiştir.

⁴ Erdem Can Öztürk tarafından 2014 yılında tamamlanan doktora tezinde ve aynı yazarın 2016 yılında yayınladığı "Lâmiî'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi'ne İlâveleri ve Moton Kalesi Fetihnâmesi" başlıklı makalesinde kesin bir şekilde belirttiği üzere Lâmiî bu savaşa katılmıştır (Öztürk, 2014; 40; Öztürk, 2016: 330). Yine Lâmiî'nin Konya'da eğitim aldığını bizzat kendisi söylemiştir. (Karaca, 2019: 45) Tüm bu bilgilere rağmen Lâmiî'nin Bursa'dan hiç çıkmadığı şeklindeki yaygın yanlışta burada bir kez daha dikkat çekme ihtiyacı duyulmuştur.

sufilerin biyografilerini ve sözlerini içeren tabakat türündeki *Nefehâtü'l-Üns*'ün tercümesine pek çok ilaveler yaparak *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* adını vermiştir. Hem Belgrad Kalesi'nin fethini hem de mücahitlerin/dervişlerin kalplerinin manaya açılması anlamını taşıyacak şekilde fütûh kelimesini tevriyeli olarak kullanmıştır. Böylece Lâmiî'nin esere verdiği isim "Müşahede ehlinin kalplerinin rahatlaması/güzelleşmesi için mücahitlerin (yaptığı) fetihler" anlamına gelmektedir (Karaca, 2019: 149). Lâmiî, ayrıca eserde Belgrad'ın fethi ve eserin telif tarihini verecek şekilde iki adet tarih düşürmüştür. Bunların biri "*Ey fâtihi-i mülk-i Engürüs*", diğeri de "*Bilâd-ı Üngürüsü eyledi feth*" ifadeleridir (Karaca, 2019: 148).

Fütûhu'l-Mücâhidîn'in yazılma sebebi ya da sunulduğu kişinin Kanunî Sultan Süleyman olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Kanunî, ismen sadece medhiye bölümünde zikredilmiştir. Fakat Kanunî'ye yazılan medhiye kısmından sonra gelen fetihname, ne kadar zor bir yeri fethettiğini anlattığı için Kanunî'nin çok kudretli bir padişah olduğunu vurgulamaktadır. Lâmiî, Belgrad'ın o gün için veya Osmanlılar için neyi ifade ettiğini şu şekilde anlatmaktadır:

"Bu zamâna gelinceye dek niçe şehr-yâr-i kâmkâr-i sâhib-kıranlar, 'asker-i cerrâr-ıla ve sipâh-ı encüm-şümâr-ıla ol kal'a-i felek-kirdâruñ fethi sevdâsında olup zeyl-i hasânetine kudretleri eli irmedi. Ve bî-kıyâs sikke vü hutbe sâhibleri mâlik-i şehr ü diyâr kahramânları bî-hisâb top u tüfenk ilçilerin gönderüp ve zebân-ı tîg ve sinân-ı gevher-bâr-ıla hâstâr olup 'ıkd-i 'akdine ragbetler gösterdiler. Kimsesine boyun virmede. Hasretü'l-mülûk olup kalmışdı. Anca selâtînüñ bagrına dâg urup ümîd-i vuslat-ıla göñüllerin almışdı" (Karaca, 2019: 220).

Lâmiî burada pek çok hükümdarın o kaleyi fethetmek sevdasında olduğunu fakat hiçbirinin surları aşmaya güç yetiremediğini söyler. Sonra oldukça edebî bir üslupla kalenin kimseye yar olmadığını, sikke bastıran ve hutbe okutan pek çok hükümdarın kahraman askerlerinin; sayısız top ve tüfeği, elçi; kılıcı, dil; mızrakları, mücevher yaparak kaleye talip olduklarını ve nikâhını almayı (antlaşma imzalanmasını) istediklerini fakat kalenin kimseye boyun eğmediğini, böylece hepsinin kaleye hasret kaldığını ve bağırlarına dağ vurup vuslat ümidiyle onları kendisine bağladığını ifade eder. Lâmiî, Belgrad Kalesi'nin fethinin ne kadar zor olduğuna dair söylediği bu edebî sözlerden sonra kalenin konumu ve dış görünüşü gibi askeri zorlayan kısımlarına değinir:

"Tuna didükleri nehr-i cârî ki ne Ceyhûna beñzer ne Seyhûna. Tuğyânda 'ummândan serkeş ve 'âsîdür. Zâhiren gerçi mülâyim görünür, velî nihâdı gâyet de kâsîdür. Ol hisâr-ı gerdûn-vakâruñ sedd-i sedîdi dibinden revân olmuş idi." (Karaca, 2019: 221).

Buradan anlaşıldığına göre Tuna nehri ne Ceyhan ne de Seyhan'a benzemeyen çok taşkın ve asi bir nehirdir. Dışarıdan bakınca sakin gibi görünse de sert tabiatlıdır ve Belgrad Kalesi'nin dibinden akar. Fakat bunlar Kanunî'nin orayı fethetmesine mâni olmaz. Lâmiî bunu şu şekilde ifade eder:

"Pes pâdişâh-ı nusret-penâh lâ-'âsime'l-yevme min emr'illâh diyüp ferr-i sa'âdet ü kerr-i siyâdet-ile ednâ zamânda sene seb'a ve 'işrîn ve tis'a mi'ede şehr-i

Ramazânda ol kal'a-i felek-girdârı be-yârî-i Bârî feth eyleyüp memâlik-i mahmiyyesine zamm itdi. Ve kulûb-ı küffâra tamâm kesr virüp derûn-ı ehl-i İslâmı hurrem itdi. Ve andan gayrı bir niçe kılâ' ü bikâ'ını taht-ı tasarrufına getirüp nehb-i ganâ'im-i emvâl ve vehb-i sevâ'im-i enfâl ile guzât u mücâhidîni mugtenim kıldı. Ma'âbid-i esnâm, mesâcid-i İslâm kılınup beşâret-nâmeler etrâf-ı memâlike ve eknâf-ı mesâlike yayıldı." (Karaca, 2019: 221).

Kanunî'nin gayretiyle ve Allah'ın yardımıyla 927 yılının Ramazan ayında (Ağustos 1521) Belgrad'ın fethedildiğini söyleyen metinde vurgulanan husus, Kanunî'nin bir İslam padişahu olarak dîni bir görevi yerine getirdiğidir. Burada da görüldüğü üzere Lâmiî'nin Kanunî'ye yazdığı medhiyeler, genel olarak ölçülü bir şekilde ifade edilmiştir. Abartılı övgülere pek rastlanmaz.

2.2.Rodos'un Fethi

Kanunî, ilk siyasi adımlarını Fatih Sultan Mehmed'in çizdiği rotaya göre oluşturmuş ve Belgrad'dan sonra yönünü Rodos'a çevirmiştir. Rodos, Akdeniz hakimiyeti açısından kritik bir öneme sahipti. Çok işlek bir yol olan Kahire-İstanbul deniz hattı üzerindeki bir Hristiyan ileri karakolu niteliğindedir. 1522 Haziran'ında Yavuz Sultan Selim'in hazırlattığı büyük donanmayla yola çıkıldı ve Ocak 1523'te Rodos fethedildi (Emecen, 2010: 63-63). Lâmiî *Şem' ü Pervâne'*de Rodos hakkında bir fetihname, bir tarih manzumesi ve bu bağlamda Kanunî'ye övgü dolu medhiyeler yazmıştır. *Şem' ü Pervâne'*nin mukaddimesinde eserin sebep-i telifini anlattıktan sonra (Armutlu, 2020: 124-129) şu gibi beyitlerle Kanunî'ye medhiye kısmına geçer:

Kimün adıyla sikke-dâr olsun
Niçesi kutb ana medâr olsun (Armutlu, 2020: 130)

Lâmiî zerre-vâr lem'a ile
Hidmet-i şâha geldi şem'a ile (Armutlu, 2020: 130)

Bundan sonra Kanunî Sultan Süleyman için "Der-medh-i Hazret-i Zıllullâh-ı Şerî'at-penâh Sultân Süleymân bin Selîm Şâh (Armutlu, 2020: 130)" diye bir başlık verilmiş ve 32 beyitlik bir medhiye yazılmıştır. Burada yine Kanunî'nin ne kadar kudretli ve büyük bir hükümdar olduğu anlatılmaktadır. Herkesin ona boyun eğdiği, İslam mumuna adaleti ile nur verdiği ve böylece âlemi aydınlattığı, onunla zulmün yok olduğu, her yerde onun hutbesinin okunduğu ve onun sikkesinin geçerli olduğu gibi neredeyse tamamen iktidarının tesirine dair beyitler söylenmiştir (Armutlu, 2020: 130-131). Bunun yanı sıra orduya da övgüler düzülmiştir:

Leşkeri salsa tîg-i âteşbâr
Eridür bagrı yağını küffâr (Armutlu, 2020: 131)

Kanunî'nin Hz. Süleyman'a benzetilmesiyle alakalı beyitler yukarıda zikredilmişti. Bunun dışında bir İslam padişahu olduğunu hatırlatan, ona bu bağlamda övgüler sunan beyitlerden sonra "Kasîde-i çün asîde" başlığı altında bir medhiye daha yazar (Armutlu, 2020: 132-133). Aside (bulamaç/helva) tadında kaside anlamına gelen bu başlık altında Lâmiî önce birkaç beyitlik bahariye, sonra medhiye, sonra fethiye yazmıştır. Sonra da 2 beyitlik dua ile bitirmiştir. Lâmiî, bu şiirine "aside tadında kaside" derken belki de okuyucuya hoş ama karışık bir kaside okuyacağını haber vermek istemiştir.

Lâmiî'nin mukaddimesindeki bu fetihname, doğrudan Rodos fethini anlatmaktadır:

Âhenîn kal'asını Rodos'un
Tolu Ye'cüc-i fitne iken elîm
Akla arz olsa ka'rı handakınuñ
İhtiyâr-ı cahîm ider bî-bîm
Çarha irmişdi burc u bârûsı
Dâr-ı küfr içre idi rükn-i kadîm
Devrini eşk-i hayret ile melûl
Bahr idüp kılmışdı çarha garîm
Yakdı yıkdı şihâbı toplarınuñ
Toptoluken o kal'a dîv-i racîm
Eyleyüp bir dem içre zîr ü zeber
Alduñ ey pâdişâh-ı heft iklîm
Sikke koduñ felekde haşre degin
Şehler içinde nâmın oldu delîm
Bâd-ı nusretle kal'alar feth it
Gül gibi güller açduğunca nesîm
Sâbit ol saltanatda merkezvâr
Olduğunca felekde kutb-ı mukîm (Armutlu, 2020: 135-136)

Burada Rodos'un fethedilmesi güç kalesinin Yecüc fitnesi ile dolu olması, kalenin hendeklerinin derinliğini gören kişinin hiç korkmadan cehennemi tercih etmesi, hisar ve burçlarının küfrün kadim direği imiş gibi çok yüksek olması, etrafının denizle adeta bir alacaklı gibi çevrilmesine rağmen Kanunî'nin toplarının ateşinin o taşlanmış devlerle dolu kaleyi yakıp yıktığı ve bir anda altüst ettiği, sonra da Kanunî'nin o kaleye mahşere kadar kendi sikkesini koyduğu anlatılmakta ve son iki beyitte dua edilmektedir.

Bu kısım ile mukaddime son bulmaktadır. Lâmiî'nin *Şem' ü Pervâne*'sinin hâtime kısmında da Rodos'la ilgili bir manzume vardır. Hâtimeler, bu çalışmanın kapsamı dışında olsa da söz konusu tarih manzumesi bir Rodos fetihnamesi olduğu için konuyu tamamlayıcı bir mahiyet arz etmektedir. Bu sebeple manzumeye burada yer verilecektir:

Ya'ni şâh-ı cihân gazâsın okur
Tehniyetler idüp du'âsın okur
Feth-i Rodos'ı eyleyüp ta'rîf
Nazm-ı târihe bağlamış tasnîf
İsteyüp nasr-ı Hak inâyetle
Şâha târih okur bu âyetle

Hazret-i dîn-penâh-ı zıllullâh
Şâh-ı Cem-menzilet Süleymân Şâh

*Hısn-ı Rodos râ ki bûd hasîn
Kerd zîr ü zeber be-'avn-i ilâh*

*Feth mânend-i subh geşt mübîn
Mü'minân-râ güşâde-şod der ü râh*

*Hâtifü'l-gayb kâle fi't-târîh
"Yafrahu'l-mü'minûn bi-nasrillâh" (Armutlu, 2020: 256-257)*

Görüldüğü üzere beyitlerde Kanunî'nin gaza eden ve ilahî yardımlara mazhar olan bir padişah olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim tarih beytindeki tarih cümlesi dahi "Müminler, Allah'ın zaferiyle sevinirler/ferahlarlar." anlamına gelmektedir. Buradaki ebced hesabı 929 yılını vermektedir. Hicri 929, 1522/1523 olarak hesaplanmaktadır fakat Rodos, Ocak 1523'te (Safer 929) fethedildiğine göre *Şem' ü Pervâne*'nin telif tarihi de 1523 olmaktadır.

2.3.Engürüs'ün Fethi

Kanunî'nin 1521'de Belgrad'ı, 1523'te Rodos'u fethetmesi Macar toprakları üzerindeki hakimiyeti için yeterli değildi. Hedeflediği hakimiyeti gerçekleştirebilmesi için bütün Macar Krallığı'nı ortadan kaldırması gerekiyordu. Böylece üçüncü fetih için Nisan 1526'da yola çıktı ve Ağustos ayında Mohaç Ovası'nda Macarlara galip gelerek krallığın sonunu getirdi (Emecen, 2010: 64). Osmanlı tarihi literatürüne Mohaç Muharebesi olarak giren savaş, Lâmiî'nin eserlerinde Macar toprakları için kullanılan Engürüs kelimesiyle geçmiş ve Engürüs'ün fethi olarak yer almıştır. *İbretnâme*'si ise bu fetih için kaleme alınmış ve Kanunî'ye sunulmuştur:

*"Hazret-i Sâhib-kırân Süleymân Han bu sefer-i hümayûn ve gazâ-i ferhunde
vü meymûndan yümn ü ikbâl ve sa'âdet ü iclâl ile gelicek nisâr-ı mukaddem-i
zafer-i tev'em etmek için birkaç dâne dürer-i gurer-i şâhvâr-ı kemyâb bir iki dizi
cevâhir-i zevâhir-i encüm-tâb ile 'arz-ı nişân-ı ihlâs-ı 'ubûdiyyet ve i'lâm-ı
ihtisâs-ı hizmet idem" (Lâmiî yz.: 10^a).*

Buradan anlaşıldığı üzere Lâmiî; Kanunî Sultan Süleyman seferden döndüğünde, kazanılan zafere bir hediye sunmak istemiş; böylece şahlara layık bulunmaz incilerden birkaç tane ve yıldız gibi parlayan bir iki dizi mücevher sunarak/yazarak samimi bir kul/tebaa olduğuna dair bir nişan vermek, samimiyetle Kanunî'nin hizmetinde olduğunu bildirmek istemiştir.

Lâmiî'nin Kanunî için yazdığı fetihnamelerin en hacimlişi *İbretnâme*'dedir. Kanunî'nin, tahta çıktığı andan sonraki 6 yıl içerisinde 3 fetih gerçekleştirerek koca bir Macar toprağını İslam beldesi hâline getirmesi, Lâmiî için çok sevinç vericidir. Bu, ona yazdığı fetihnamelerde ve medhiyelerde hissedilebilmektedir. Özellikle *İbretnâme*'deki fetihname, yaklaşık 6 varaktır (Lâmiî yz.: 5^a-11^a). Kanunî, *İbretnâme*'nin mukaddimesine adeta damgasını vurmuştur. Bu durum, mukaddimenin ilk kısımlarından itibaren görülmektedir. Lâmiî, 1 sayfa kadar bir hamdele ve salvele kısmından sonra tahkiyeli bir şekilde okuyucuya kendi hâlini anlatır. Buna göre 932 (M. 1526) yılında Bursa'da kendi evinde hüznü bir şekilde oturuyorken hatırına bir

şiir düşer ve şiiri okur (Gülerer, 1988: 2-6). Şiirden sonra Lâmiî böyle hüznü olsa da Sahipkıran Sultan Süleyman'ın ve hanedanının mülkünde rahatça yaşadığı için ona övgüde bulunmanın kendisine farz olduğunu söyler (Gülerer, 1988: 7). Böylece Kanunî'yi klasik üslupla över (Gülerer, 1988: 7-8). Buradan sonra fetihnameye geçiş yaparken Kanunî'nin daha önceki Belgrad ve Rodos fetihlerini de anar:

“Niteki kal'a-i Belgrâd ve Engürüs bunça kılâ-ı felek-irtifâ ile ve hisâr-ı nâmdâr-ı Rodos tevâbi'i olan bikâ'-ı behişt-ittisâ ile feth oldukda anlaruñ için târîhler söyledük dil-pezîr, ve feth-nâmeler didük lâ-nazîr, ve her birini ol Süleymân-serîrüñ ve İskender-sîretüñ huddâm-ı kirâmına ve nevvâb-ı uzâmına tuhfe virdük” (Lâmiî yz.: 5^b).

Belgrad ve Rodos için fetihname yazdığını ve onları Kanunî'ye hediye ettiğini belirten Lâmiî; o iki fethin, Allah'ın yardımıyla gerçekleşen sıra dışı fetihler olduğunu bildirir. Sonra o iki kalenin (Belgrad ve Rodos kaleleri) daha önce pek çok hükümdar tarafından kuşatıldığını fakat Kanunî'ye kadar kimse tarafından fethedilemediğini söyler:

“Biri bahrdan ve biri berden ve'l-hâsıl iki yerden diyâr-ı İslâma bî-nihâye zararları ve bî-had ü gâye şererleri irişürdi. Ve niçe kerre selâtîn-i 'izâm ve havâfîn-i kirâmdan sâhib-i sikke ve hutbe çok şâhân-ı nâmdâr ve pâdişâh-ı zü'l-iktidâr tob u tüfenk ve sihâm u zenbûrek ilçilerin gönderüp ol killâ'-ı gerdûn-keşi ve ol hasûn-ı mehveşi dilediler kimsenüñ dest-i kudreti anlaruñ dâmân-ı 'iffetine irmedi. Ve her biri imtinâ u istikbâr idüp kimesnesine boyun virmedî... Bu şehryâr-ı Cem-menzilet ve Nuşirevân-ı ma'delet kahramân-heybet nerîmân-savlet Süleymân-haşmet ve İskender-rütbet zamânına dek hasretü'l-mülûk olup kalmışdı” (Lâmiî yz.: 5^b-6^a).

Süslü nesrin edebî imkânlarının sıklıkla kullanıldığı fetihnamede Lâmiî, okuyucuya kalenin önemini ve neden fethedilmesi gerektiğini şöyle anlatır:

“Kenâyis-i encüm-melâbisinde ne nücûm-ı Kurân'dan bir âyet okunmuşdur ve medâyin-i âsumân-mesâkininde ne a'lâm-ı ehl-i îmândan bir âyet deñilmiştir. Hisâr nâmdârları kal'a-i felek-üstüvâr gibi toptolu âteşîn-yarağdur. Ve leşker-i encüm-şumârı gark-ı âhen olup yürise bir kara tagdur. Ejderhâ-yı âteş-demâr ve sâ'ika-kirdâr toplarla ceng-i ra'd-ı âhenk etseler mihr ü mâha 'arsa-i eflâki teng eyler ve gird-i neberdle cihân Rüstemlerin ve zamân zaygamların denk iderler. Her zamânda selâtîn-i zevî'l-iktidârla mukâbele ve havâkîn-i cihândar ile mukâtele idegelmişlerdür. Genc-hâne-i Efrenc ve Lehüñ ve Bogdan ve Çehüñ kapusunda su'bân-ı çarh-ı pür-ahter gibi bir ejder-i heft-ser ü âteşîn-peykerdür ki cemî'i ehl-i salîbe nigezbân ve dâru'l-kefereden ba'id ü karîbe pâsbân olmuşdı” (Lâmiî yz.: 6^b-7^a).

Lâmiî burada Macar topraklarındaki kiliselerde hiçbir ayetin okunmadığı, şehirlerinde iman ehline ait hiçbir işaretin olmadığını söyledikten sonra kalelerin ateşli silahlarla dolu olduğu ve sayılamayacak kadar çok olan askerin teçhizatlarıyla yürüyecek olsa demirden kara bir dağ gibi görüneceklerinden bahseder. Eğer ateşle ölüm saçan ejderhası ve yıldırım gibi topları gökte savaşsalar, ay ve güneşe gökyüzü dar gelirdi diyen Lâmiî, o toprakların her zaman ölümlerle sonuçlanan savaşlara

neden olduğunu söyler. Avrupa'nın hazinesi (kilit noktası) olan Macar topraklarının kapısında; Lehin, Boğdan'ın ve Çehin (Slav/Rus) yedi başlı bir ejderha gibi bekleyip bütün Hristiyanları koruyarak küfür kapısının bekçiliğini yaptıklarını söyledikten sonra Macar topraklarının nasıl fethedildiğini şöyle anlatır:

“alâ niyyeti'l-cihâd ve hulûsi'l-i'tikâd ve inne cündenâ lehümu'l-gâlibûn diyüp yürüdi. Safha-i rû-yı hâki ve çehre-i sahn-ı eflâki şîr-peyker ve zerrîn-'alemlerle ve gerdûn-cenâb u encüm-tınâb haymeler ve çâdırlarla ve hümmâ-zill-ı tâbende dilgûnluklar ve sâyebânlarla yürüdi. De'âyim-i huyâm-ı leşker-i İslâm ile ve kavâyim-i a'lâm-ı sidre-i hırâm ile ol âsmân-kirdâr sahraları ve kehkeşân-katâr beydâları ravza-i dâriü's-selâm ve nahlistân-ı Beytü'l-harama döndürdi.” (Lâmiî yz.: 7^a).

Lâmiî'ye göre Kanunî, cihat niyetiyle ve samimi bir itikat ile “Şüphesiz bizim ordumuz galip gelecektir. (Saffat 173)” diyerek hareket etmiştir. Yeryüzü ve gökyüzünü aslan gibi yiğitler, altından alemler, göğe yükselen çadırlar, altındakilere uğur ve bereket sunan gölgeliklerle doldurarak Macar topraklarına yürümüş ve İslam ordusunun gücüyle o gök gibi uçsuz bucaksız çölleri İslam bahçesine döndürmüştür. Burada Lâmiî'nin cihat/gaza vurgusu yaptığı görülmektedir. Bir İslam devleti ve halifesine yazdığı fetihnamedeki bu tavır gayet normaldir. Fakat Kanunî'nin kudretini överken onu pek çok divan şairi gibi İran'ın efsanevi kahramanlarıyla değil daha İslami argümanlarla destekleyerek övmesi, Lâmiî'nin edebî duruşuyla da alakalıdır.

Lâmiî, ordunun hareketini tasvirlerle anlattıktan sonra Macar topraklarındaki 20'ye yakın kalenin fethedildiği ve İslam toprağı hâline geldiğini söylemiştir. Yine pek çok ayetten iktibas yaparak Kanunî'nin fetihlerine gelen ilahi yardımlardan bahsetmiş (Lâmiî yz.: 7^b-8^a) ve Macaristan'ın fethi için tarih düşürmüştür:

“Bu feth-i azîmün târîhinde El-hamdü lillâhi hamden kesîrâ didi.” (Lâmiî yz.: 8^b).

Bu cümledeki Arapça ibare ebced hesabıyla 932/1526 tarihini vermektedir. Lâmiî tarih düşürdüktan sonra eseri yazmaya başladığı ana gider ve bu fetih müjdesini alınca noksanına rağmen mazur görüleceğini ifade ederek Kanunî'ye bir medhiye yazar. Medhiyesinde Kanunî'nin meddahı olduğunu söylemektedir:

“Her zamânda gülistân-ı beyânda bülbül-i hezâr-destân gibi senâ-hâhinem ve her anda şekker-istân-ı bostânda tûtî-i şîrîn-zebân gibi meddâh-ı hoş-elhânıyam” (Lâmiî yz.: 9^b)

Lâmiî'nin, Kanunî'yi sadece hükümdar olduğu için böyle övdüğünü düşünmek hatalı bir tutum olacaktır. Eğer metinler tamamen okunacak olsa Lâmiî'nin Kanunî'yi sevdiği ve ona saygı duyduğu fark edilecektir. Nitekim Lâmiî'nin kişiliği düşünüldüğünde Kanunî'nin tahta çıkar çıkmaz zor denilen yerleri fethetmesi ve İslam beldesi haline getirmesi Lâmiî için mutluluk vericidir. Övgülerinde sürekli onun bu yönünü öne çıkarması, tebaası olarak hükümdarından beklentisinin ne olduğunu anlatma çabası olarak düşünülebilir. Hayattayken gördüğü itibar, Lâmiî'nin devletine olan bağlılığının devleti tarafından da hüsnükabul gördüğünü göstermektedir.

2.4.Fetihler Hakkındaki Diğer Metinler

Lâmiî'nin eserlerinden üçünün yazıldığı tarih, Kanunî'nin üç fethinin tarihiyle aynıdır. 1521 yılında yazılan *Fütûhu'l-Mücâhidîn*, Belgrad'ın fethine; 1523 yılında yazılan *Şem' ü Pervâne*, Rodos fethine ve 1526 yılında yazılan *İbretnâme*, Macaristan'ın fethine tekabül etmektedir. Bu tarihten sonra Lâmiî, 6 yıl daha yaşamış ve başka eserler de telif etmiştir. Fakat Lâmiî'nin bu son 6 yılında Kanunî'nin başka bir fethi olmamıştır. Bu nedenle olsa gerek Lâmiî, 1526'dan sonra yazdığı eserlerde Kanunî'den bahsettiği yerlerde yine bu üç fethine göndermede bulunmuştur. Belli bir fetih heyecanı/sevinci olmadan da yazdığı eserlerde övdüğü hükümdarı gerçekleştirdiği fetihlerle anmaya devam etmesi, Lâmiî'nin gözündeki Kanunî portresini anlamak için kâfidir. Kanunî'nin fetihlerinden bahseden diğer üç esere, yani *Veys ü Râmîn*, *Vâmik u Azrâ* ve *Dîvân*'ına bakıldığında da benzer bir tavır görülecektir.

Veys ü Râmîn'deki şu beyitler, Kanunî'nin fetihlerinden bahsetmektedir:

Varup devletle çün Rodosa düşdi
Hirâsı Engürüs ü Rusa düşdi
Ne tenhâ mülkini Efrenc ü Rusuñ
Elinden aldı tahtın Engürüsün
Sınup yekser kulûb-ı ehl-i esnâm
Göge irdi ser-i râyât-ı İslâm (Öztürk, 2009: 265)

Beyitlere bakıldığında Rodos'a vardığı zaman Macar ve Rusa bir korkunun düştüğünden bahsedilmektedir. Rodos'un özel olarak zikredilmesi, Rodos fethinin gerçekleştiği bir zamandan sonra yazıldığını düşündürmektedir. Yine *İbretnâme*'de olduğu gibi Efrenc, Rus ve Engürüs kelimelerini bir arada kullanması; kastettiği fethin Macaristan fethi olduğunu akla getirmektedir. 1527'de yazılan *Şerefü'l-İnsân*'da adı geçtiğine göre 1526-1527 yılları arasında, *İbretnâme*'den sonra, *Şerefü'l-İnsân*'dan önce yazıldığı düşünülebilir. Lâmiî'nin *Veys ü Râmîn*'inde fetihlerden başka dikkat çeken şöyle bir beyit vardır:

Geyüp ednâ kulu gün gibi geñ börk
Okur Efrâsiyâbuñ adını Türk (Öztürk, 2009: 266)

Bu beyitte Lâmiî, Kanunî'nin en adi kulunun dahi geniş börkler giydiğini ve Efrasiyab'ın adını Türk olarak okuduğunu söylemektedir. Efrasiyâb, İran kaynaklarında geçen Türk hükümdarıdır. Lâmiî'nin burada Efrâsiyâb'ın adını Farsların kullandığı şekliyle Efrâsiyâb olarak değil de adeta Farişî olana karşı bir tavır sergilemek istemesine Türk adıyla dile getirmesi üzerinde düşünülmelidir. Osmanlı Devleti'nin, Safeviler tarafından sık sık rahatsız edildiği göz önünde bulundurulduğunda bu beyit, Lâmiî'nin kendi kimliğine ve tebaası olduğu Osmanlı hanedanının kimliğine dair taşıdığı bilinci yansıtmının yanı sıra Safevilere karşı dimdik ayakta duran bir tavır da sergilemektedir. Lâmiî'nin eserlerinde Türk kimliğine dair başka kavramlar da mevcuttur. *İbretnâme*'sindeki "kızıl elma" bunlardan biridir:

"Bu feth-i gaybiyyeden gayrı kızıl elma demekle ma'rûf u meşhûr küneşt çün
behişt-i ma'mûr ki mahzen-i hazâin-i 'âlem, medfen-i defâyin-i Benî Âdem olup

cihânda zînet ü şöhretle tâk-ı "Lem yuhlak misluhâ fi'l-âfâk" dur." (Lâmiî yz.: 8^b).

Burada kızıl elma diye meşhur bir mabetten bahsedilmektedir. Mabedin çok zengin ve ihtişamlı olduğundan bahsedilmektedir. Nitekim Estergon'da bir Kızıl Elma Kilisesi vardır. Burası Kanunî'nin 1526'daki Mohaç Muharebesi'nden sonra ilk kez kuşatmaya başladığı yerdir (Dávid, 1995: 439). Dolayısıyla bu bir hedef anlamı taşımaktadır. Metnin devamındaki şu ifadeler bu durumu desteklemektedir:

"Bunuñ dahu fethini Hazret-i Hakk ve Vehhâb-ı Mutlak azze şânuhu ve celle ihsânuhu ma'delet-şî'âr u dîn-perver Ferîdûn-fer ü Sikender-der Sultânu'l-mücâhidîn ve bürhânu'l-muvahhidîn pâdişâhumuzuñ sarf-ı himmetine ve kasd-ı 'azîmetine menût u merbût etmişdür inşâallâhu rahmân 'an karîbi'z-zamân" (Lâmiî yz.: 9^a).

Söz konusu fethin padişahın gayretiyle gerçekleşeceğini söyleyen Lâmiî'nin ömrü bunu görmeye yetmemiştir. Estergon, 1543'te Osmanlı hakimiyetine girmiş ve Lâmiî'nin Kızıl Elma diye andığı katedral, o tarihte camiye çevrilmiştir (Dávid, 1995: 439). Lâmiî'nin kendi döneminde gerçekleşen olaylara ne kadar hâkim olduğunu gösteren bu metin, Kanunî'ye duyduğu güven ve beklentiyi de dışa vurmaktadır. Bu da Lâmiî'nin Kanunî'yi ne kadar kudretli bir padişah olarak gördüğüne/gösterdiğine işaret etmektedir.

1527'den sonra yazılan *Vâmık u Azrâ'*da ise Rodos ve Engürüs fethinden bahsedilmektedir:

Ana olmuşdur müselleme darb u harb
Tâb-ı mihrinden münevver şark u garb

Çûn rikâba basdı evvel dem ayag
Engürüsünü sînesine urdı dâg

Kıldı ikinci kadem ol çarha gâm
Feth-i **Rodos** ile Efrençî tamâm (Ayan, 1998: 136)

Şâh-ı Îrân aña nisbet kim durur
Mısra ednâ bendesi hâkim durur (Ayan, 1998: 137)

*Vâmık u Azrâ'*da Kanunî'nin fetihlerinden daha çok ismen zikredilerek bahsedildiği görülmektedir. Burada fetihlerin nasıl gerçekleştiğinden ziyade Kanunî'nin başarılarını şahit göstererek kendi çağının en büyük hükümdarı olduğu vurgulanmaktadır.

Lâmiî'nin 1530 tertip ettiği *Dîvân'*ının mukaddimesi de yine Kanunî'den bahsederken daha önce yaptığı fetihlere değinmektedir:

*"Nûr-ı şevketi kal'a-i butûn-ı gerdûn-nümûndan gün gibi zuhûr itmişdür ve feth-i **Rodos**-ı felek-nâmûsı istimâ' idicek cemî' ashâb-ı deyr ü nâkûs ve ser-â-ser küffâr-ı menhûs u menhûs hayâtlarından me'yûs olup kendüden gitmişdür. Diyâr-ı Engürüs'i bir resme pâ-y-mâl itmişdür ki meredesiniñ başları kaysı olmuşdur. Ve'l-hâsıl sît ü sadâ-yı sadmeti ekâlîm-i meşârik u megârîbe tolmuşdur."* (Üzgör, 1990: 226).

Lâmiî'nin, 1527'de yazdığı *Şerefü'l-İnsân*'da fetihlerden bahsetmemesi, dikkat çekicidir. "Dua-yı Pâdişâh-ı İslâm ve Senâ-yı Zıllu'llâhi'l-Meliki'l-'Allâm" başlığı altında Kanunî'yi övdüğü bir kısım bulunmaktadır. Fakat burada Kanunî'nin ne kadar yüce, kudretli ve ideal bir hükümdar olduğuna dair övgüler yapılmış, fetihlerinden bahsedilmemiştir (Eğri, 1997: 130-134). Kanaatimizce bunun sebebi *Şerefü'l-İnsân*'ı Kanunî'ye sunmak için değil daha manevi ve kişisel bir duyuşla kaleme almasından kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim eserin mukaddimesinde pek çok eser telif etmesine rağmen mutlu olamadığı, bir acziyet hâli yaşadığından bahsetmektedir (Eğri, 1997: 137-139). Daha sonra şeyhi Emir Ahmed Buhari'ye bir medhiyye yazıp insanın faziletleri, dil ve canın marifetleri hakkında salıklar ve daha başka pek çok kişi için faydalı bir eser yazmayı murat ettiğini söylemektedir (Eğri, 1997: 142). Bu açıdan bakıldığında *Şerefü'l-İnsân*'daki bu durum anlaşılabilir.

SONUÇ

Mukaddimeler, müelliflerin kendi görüşlerini ve hislerini rahatlıkla yazabildiği yerlerdir. Bir müellifin mukaddimesinde yer verdiği hususlar; müellifi tanımak ve onun tarihsel süreç içerisinde nasıl bir yer teşkil ettiğini anlayabilmek için önem arz etmektedir. Mukaddimelerin söz konusu işlevi, bu çalışmada 16. yüzyılın velut müellifi Lâmiî Çelebi üzerinden ele alınmıştır. 30 civarında eser veren Lâmiî, son 12 yılını Kanunî Sultan Süleyman'ın tebaası olarak geçirmiş ve 11 eserinde ondan bahsetmiştir. Buna göre Lâmiî'nin mukaddimelerindeki Kanunî Sultan Süleyman imajı, çok kudretli bir hükümdar olarak belirmiştir. Kanunî'ye yapılan övgüler; güçlülük, iktidar ve fetih kavramlarıyla donatılmıştır. Bu bağlamda Lâmiî'nin Kanunî için kullandığı en yaygın ifadelerin "Süleymân-ı Zamân" ve "Sâhib-kırân-ı Zamân" olduğu görülmüştür. Bu söylemler, başka padişahlar için de kullanılmış olmakla birlikte Lâmiî'nin bunları Kanunî'ye has bir tavırla ortaya koyduğu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Lâmiî'nin mukaddimelerindeki Kanunî Sultan Süleyman, metinlere fetihleriyle damgasını vurmuştur. Lâmiî, adeta eserlerini bir gazete gibi kullanarak ülkesinde cereyan eden olayları okuyan/aktaran/takip eden bir vatandaş gibi davranmış ve her yeni gelişmeye eserlerinde yer vermiştir. Bazen eserlerini fetihlere armağan etmiş bazen de fetihler yeni eserlerin kaynağı olmuştur. Gündemde herhangi bir fetih yoksa övgü kısmında genellikle daha önce fethedilen yerlerin adlarını zikretmiştir. Fetihlerin her biri için bir fetihname yazmıştır. Söz konusu fetihler; 1521'de gerçekleşen Belgrad'ın fethi, 1523'te gerçekleşen Rodos'un fethi ve 1526'da gerçekleşen Macaristan'ın (Engürüs) fethidir. Lâmiî tüm bu fetihlerden büyük bir sevinçle bahsetmiştir. Çünkü fetihler, ona göre Kanunî'nin gerçek bir İslam padişahı olduğunun da bir göstergesidir. Zira Kanunî küfrün kalelerini fethetmiştir. Dolayısıyla tüm bunlardan hareketle denebilir ki Lâmiî'nin mukaddimelerindeki Kanunî Sultan Süleyman, fetihler yapan kudretli bir hükümdardır.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Türk Edebiyatında Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

Alan, Hayrünnisa (2019). "Sâhipkıran". *İslam Ansiklopedisi*. C. 2. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 443-444.

Armutlu, Sadık (2020). *Lâmi'î Çelebi, Şem' ü Pervâne (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Ateş, Ali Osman (2003). "İslam ve Doğal Hayatın Korunması". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 3. S. 1. s. 1-34.

Ayan, Gönül (1998). *Lâmi'î, Vâmık u Azrâ, İnceleme-Metin*. Ankara: AKM Yayınları.

Ayan, Gönül (2009). "Anadolu Sahasında Yazılan Bazı 'Yusuf u Züleyha' Mesnevilerinde Sebeb-i Telifler". *Journal of Turkish Studies*. C. 4. S. 3. s. 227-272.

Dávid, Géza (1995). "Estergon". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 438-440.

Durmuş, İsmail (2020). "Mukaddime". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 115-117.

Eğri, Sadettin (1997). *Lâmi'î Çelebi, Şerefü'l-İnsân (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Emecen, Feridun (2000). "İbrahim Paşa, Makbul". *İslam Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 333-335.

Emecen, Feridun (2010). "Süleyman I". *İslam Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 62-74.

Esir, Hasan Ali (2017). *Ferhâd ile Şîrîn*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Gülerer, Salih (1988). *Bursalı Lâmi'î Çelebi, İbret-nümâ, İnceleme-Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İçli, Ahmet (2022). "Sebeb-i Teliflerin Önemi ve Analizlerine Dair". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 9. s.161-192.

İsen, Mustafa ve Hamit Bilen Burmaoğlu (2011). *Bursa Şehrengizi, Lâmi'î Çelebi*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Karaca, Songül (2019). *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Teroîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-Üns Tercümesi): İnceleme-Tenkitli Metin-Sözüük-Dizin*. Doktora Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavruk, Hasan (2003). *Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Te'lif*. Malatya: Özserhat Yayıncılık.

Lâmi'î Çelebi (yz.). *İbretnumâ*. Milli Kütüphane. Nu: 06 Mil Yz. A 737.

Önal, Sevdâ (2007). "Sebeb-i Teliflerdeki Ortak ve Farklı Temalar". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 35. s. 105-124.

Öztürk, Erdem Can (2014). *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. Doktora Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Erdem Can (2016). "Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi'ne İlâveleri Ve Moton Kalesi Fetih-nâmesi". *Journal of Turkish Studies*. C. 11. S. 21. s. 313-338.

Öztürk, Murat (2009). *Lami'î Çelebi'nin Veyse vü Ramin Mesnevisi (İnceleme-Metin-Sadeleştirme)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pala, İskender (2014). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Pala, İskender (2020). "Mühr-i Süleyman". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s.523-525.

Tezcan, Nuran (1994). *Lâmi'îs Gûy u Çevgân*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Tezcan, Nuran (2016). "Sebeb-i Teliflere Göre Mesnevi Edebiyatının Tarihsel Dönüşümü". *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış*. İstanbul: YKY Yayınları. s. 69-99.

Uludağ, Erdoğan (2013). *Lâmi'î Çelebi, Salâmân ve Absâl (İnceleme-Nesre Çeviri-Karşılaştırmalı Metin)*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Uzun, Mustafa İsmet (2020). "Mukaddime". *İslam Ansiklopedisi*. C. 31. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 117.

Ünver, İsmail (1986). "Mesnevi". *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 430-563.

Üzgör, Tahir (1990). *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Üzgör, Tahir (1994). "Dîbâce". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 277-278.